

І.Г. Новосад

Луцький національний технічний університет

Останнім часом в країнах з перехідною економікою проблеми регіонального розвитку і регіональної політики стали основними проблемами суспільного життя. Зростання кількості проблемних регіонів, напружені відносини між центром та регіонами зумовлюють необхідність комплексного наукового вивчення питань, пов'язаних з формуванням регіональної політики розвитку на основі існуючих фундаментальних досліджень та синтезу кращого вітчизняного і світового досвіду.

У зв'язку з цим пошук основних факторів, негативний вплив яких зумовлює проблемність розвитку регіонів, порушує його збалансованість та спричиняє міжрегіональну диференціацію рівнів розвитку, є необхідною умовою гармонійного розвитку регіонів.

Наукові здобутки вчених мають велике теоретичне та практичне значення, та приділяється недостатня увага дослідженню факторів, вплив яких зумовлює проблемність регіонів, що спричиняє загострення існуючих та виникнення нових проблем. Тому цілями даного дослідження є визначення основних факторів проблемного розвитку регіону.

При віднесенні регіону до проблемного слід враховувати сучасний рівень його соціально-економічного розвитку, на який впливають наступні чинники:

- 1) наявність структурних диспропорцій та деформацій на регіональному рівні;
- 2) порушення ефективної взаємодії по лініях "центр - регіони" та "регіон - регіони";
- 3) значна диференціація регіонів за рівнем економічного розвитку та якістю життя людей;
- 4) залежність національної економіки від кон'юнктурних коливань на зовнішніх ринках і надмірна залежність економічної стабільності регіонів від експортної динаміки та критичного імпорту стратегічних ресурсів;
- 5) недосконалість стратегічного менеджменту та програмування соціально-економічного розвитку на регіональному та місцевому рівнях.

Крім вище наведених чинників такі науковці як С. Сонько, В. Кулішов та В. І. Мустафін [4, с. 247] виділяють наступні:

- 1) чинники економічного використання матеріальних ресурсів, передусім сировини, палива та енергії, за рахунок більш глибокої переробки вихідної сировини, широкого впровадження маловідходних і безвідходних технологій;
- 2) чинники науково-технічного прогресу, що визначають інноваційні процеси, які охоплюють асортимент продукції, технології її виготовлення, технічні засоби виробництва;
- 3) чинники організації та управління господарством, що забезпечують ефективнішу взаємодію показників виробництва.

Не менш важливе значення мають і об'єктивні регіональні передумови (геополітичне та гео економічне положення, транспортна освоєність тощо), які прискорюють або уповільнюють цей процес. Урахування їх дає можливість визначити дійсно проблемні регіони, стан яких зумовлений недостатнім розвитком продуктивних сил.

Розглянемо детальніше економічні, соціальні та екологічні фактори, вплив яких найбільше зумовлює проблемність регіонів (таблиця 1).

Таблиця – Фактори виникнення проблемних регіонів

Вид факторів	Підвид фактора	Характеристика
1. Види проблем	Економічні	<ul style="list-style-type: none"> • Високий рівень інфляції • Низький рівень інвестиційної активності регіонів • Недосконала фіскальна політика держави • Неприятливе економіко-географічне розміщення регіону
	Соціальні	<ul style="list-style-type: none"> • Недосконалість соціальної політики держави • Неприятливі демографічні процеси • Низький рівень розвитку соціальної інфраструктури
	Екологічні	<ul style="list-style-type: none"> • Недосконалість екологічної політики держави • Нераціональне використання природно-ресурсного потенціалу регіону
2. Інтенсивність кризових явищ	–	<ul style="list-style-type: none"> • Нераціональна господарська діяльність • Безповоротне погіршення довкілля • Наявність суспільно-політичних конфліктів • Руйнівний вплив природних катастроф • Наявність страйків, їх поширення і тривалість
3. Здатність до використання конкурентних переваг	Внутрішні	<ul style="list-style-type: none"> • Низький рівень використання регіональної інфраструктури • Характер та територіальне розміщення ресурсів • Відсутність умов для створення нових виробництв для забезпечення власних потреб у товарах • Регулювання економічної діяльності владними регіональними структурами
	Зовнішні	<ul style="list-style-type: none"> • Відсутність зміни територіально-галузевої структури регіональних господарських комплексів • Нестача бюджетних коштів • Наявність та стабільність нормативно-правової бази

Наслідками інфляційного процесу в регіонах є нерівномірне зниження реальних доходів населення, знецінення грошових заощаджень населення, затримка інвестиційного процесу. Незначна різниця у рівні інфляції в окремих регіонах призводить до виникнення проблем економічного та соціального характеру, а отже, і до збільшення диспропорцій у розвитку регіонів.

Рівень соціально-економічного розвитку регіонів нині значною мірою визначається темпами та пропорціями інвестицій у пріоритетні галузі та виробництва певного регіону. Тому одним з актуальних питань інвестиційної політики держави є забезпечення відповідних умов для спрямування інвестицій у ключові для кожного регіону галузі національної економіки, що дозволить підвищити рівень інвестиційної активності регіону та забезпечити його розвиток у майбутньому [2, с. 46]. Державна інвестиційна політика має стати передумовою залучення вітчизняних та іноземних інвестицій у пріоритетні галузі економіки за рахунок удосконалення нормативно-правової бази, розвитку інфраструктури з обслуговування суб'єктів інвестиційної діяльності, гарантування безпеки діяльності підприємницьких структур на території регіону.

Важливим економічним фактором, що здійснює вагомий вплив на розвиток регіону є фіскальна політика держави. Податки є найважливішим джерелом формування доходів держави, які, в свою чергу, використовуються на вирішення економічних, соціальних завдань. Відсутність чіткого взаємозв'язку між обсягом податків, що збираються у регіоні, та доходами місцевих бюджетів позбавляє місцеві органи влади і жителів стимулів до збільшення доходів місцевих бюджетів [1, с. 80]. В органів місцевого самоврядування зникають стимули щодо повного використання власних доходних джерел та проведення заходів, спрямованих на збільшення податкового потенціалу відповідних регіонів.

Важливий вплив на регіональний розвиток має такий фактор, як економіко-географічне положення регіону, його відношення до інших економіко-географічних об'єктів, що лежать поза ним. Найважливішими вважаються наявність або близькість регіону до джерел природних та трудових ресурсів, ринків збуту продукції, а також можливість кооперації з іншими регіонами, транспортна

забезпеченість. Для прикордонних регіонів визначальним є розвиток логістичної мережі для забезпечення транскордонного руху товарів та послуг з метою реалізації переваг свого географічного положення. Вплив економіко-географічного положення виявляється в тому, що регіон одержує певні економічні переваги за умови оптимальної взаємодії і міцних економічних зв'язків з іншими регіонами.

Наступною групою факторів, вплив яких зумовлює проблемність регіонів, є соціальні. Соціальні фактори впливу на регіональний розвиток на загальнодержавному рівні проявляються в спрямованості соціальної політики держави, зокрема у створенні в регіонах належних умов для відтворення трудового потенціалу, ефективної зайнятості населення, поліпшенні демографічної ситуації, вдосконаленні структури споживання продукції.

На існуючі диспропорції в рівнях розвитку окремих регіонів країни впливають також демографічні процеси, що в них відбуваються. На сьогодні в Україні демографічні процеси мають не тільки негативні тенденції, вони помітно відрізняються у різних регіонах.

Ще одним фактором, негативний вплив якого зумовлює проблемність регіонів, є рівень розвитку соціальної інфраструктури. Соціальна інфраструктура – це комплекс об'єктів регіону, які створюють загальні умови функціонування суспільного виробництва і життєдіяльності населення, формування фізично та інтелектуально розвинутого, суспільно активного індивіда [3, с. 212]. Високий рівень розвитку регіональної соціальної інфраструктури відображає побутову привабливість регіону і навпаки. Тому, якщо взяти до уваги той факт, що в окремих регіонах країни значна частина населених пунктів не має організацій сфери соціального обслуговування або мережа закладів соціального призначення не відповідає потребам регіону, то закономірним є низький рівень розвитку даного регіону та його проблемність. З цієї причини в межах кожного регіону необхідно проводити структурну перебудову соціальної інфраструктури або її створення взагалі [2, с. 51].

Одним із визначальних екологічних факторів є нераціональне використання природно-ресурсного потенціалу, що проявляється у витратомісткому видобуванні мінеральних ресурсів та масовому осушенні земель.

Нераціональне використання природно-ресурсного потенціалу посилює регіональні диспропорції економіко-екологічного розвитку регіонів. Це підтверджується тим, що в регіонах, де спостерігається нераціональне використання природно-ресурсного потенціалу, як правило відмічається падіння темпів економічного росту у зв'язку з виснаженням природних ресурсів.

Якісний стан навколишнього середовища є важливим чинником, що впливає на продуктивність праці, рівень захворюваності і, як наслідок, інтенсивність протікання економічних процесів у регіоні.

Як бачимо, проблемність регіону зумовлюють економічні, соціальні та екологічні групи факторів, які є взаємопов'язаними та взаємообумовленими. Аналіз факторів виникнення проблемності регіонів дозволить ефективно вирішити питання проблемності та сприяти активізації внутрішніх потенціалів регіонів.

Список використаних джерел:

1. Буряк, П.Ю. Удосконалення механізмів формування місцевих бюджетів / П.Ю. Буряк// Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Податкова та фінансово-кредитна політика держави і механізми її реалізації в регіонах України. Вип. XXIV. Ін-т рег. досліджень. Редкол.: відп. ред. М. І. Долішній. – Львів, 2001. – с. 80.
2. Герасимчук, З.В. Політика розвитку проблемних регіонів: методологічні засади формування та реалізації: монографія. / З.В. Герасимчук, В.Л. Галушак. – Луцьк: Надстир'я, 2006. – 248 с.
3. Регіональна політика: методологія, методи, практика / НАН України. Інститут регіональних досліджень. Редкол.: відповідальний редактор академік НАН України М. І. Долішній. – Львів, 2001. – 719 с.
4. Сонько, С.П. Ринок і регіоналістика: навч. посібник. / С.П. Сонько. – К.: Ніка-Центр, Ельга, 2002. – 380 с.